відіграють і засоби масової інформації. Демократизація суспільства призвела до демократизації мови преси, радіо, телебачення. Такі жанри, як інтерв'ю, ток-шоу, інтерактивні опитування та інші, утверджують право на існування РМ в медійному просторі. Останні десятиліття визначаються все більшим проникненням елементів чеської РМ до ЛМ.

Немає сумнівів у тому, що з функціональної точки зору РМ має перевагу над ЛМ, оскільки володіє більшою кількістю засобів для реалізації експресивної, оцінної та комунікативної функцій. Вона також цілком спроможна виконувати й інші функції, властиві ЛМ: референтну, поетичну, метамовну. Тому все частіше звучать заклики провідних чеських лінгвістів (P.Sgall, F.Čermák, J.Hronek та інші) щодо необхідності систематичного вивчення народно-розмовної мови, а також суттєвого перегляду застарілих норм літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Sgall P., Hronek J.* Čeština bez příkras. – Praha, 1992; **2.** *Gebauer J.* Příruční mluvnice jazyka českého. – Praha, 1900; **3.** *Ferguson Ch.* Diglossia // Hymes D. (ed.) Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology. – New York, 1964. – S.429-439; **4.** *Čermák F.* Obecná a spisovná čeština: poměr, funkce a metodologie // Spisovnost a nespisovnost dnes. - Brno, 1995.

Ненько Г.Л. (Київ, Україна)

Самобутність мовної картини світу як чинник новаторства Євгена Пашковського (на матеріалі роману "Щоденний жезл")

У статті пропонується аналіз мовної картини світу, репрезентованої в романі Є. Пашковського „Щоденний жезл", з'ясовується її роль у новаторських підходах письменника. Виділено базові рівні проявленої у романі мовної індивідуальності, розглянуто деякі типові вербальні механізми поетики.
Ключові слова: *мовна картина світу, мовна особистість, постмодернізм.*

В статье предлагается анализ языковой картины мира, представленной в романе Е. Пашковского „Ежедневный жезл", определяется её роль в новаторских подходах писателя. Выделены базовые уровни проявленной в романе языковой индивидуальности, рассмотрены некоторые типичные вербальные механизмы поэтики.
Ключевые слова: *языковая картина мира, языковая личность, постмодернизм.*

The article presents the analysis of linguistic picture of the world of E. Pashkovskiej novel „Daily rod", the role of which is determined in innovative approaches of the writer. The basic levels of the linguistic individuality shown in a novel are identified, certain typical verbal mechanisms of poetics are considered.
Key words: *linguistic picture of the world, linguistic personality, postmodernism.*

У сучасному літературознавстві активно розвивається дослідницька парадигма із виразним антропоцентричним характером, що мотивує аналіз художньої тканини твору з точки зору людського фактора. Одним із її ключових понять є „мовна картина світу". Існування цього феномена, на який було вказано іще В. фон Гумбольдтом [2,304], не викликає сумнівів, проте щодо смислового наповнення даного поняття та його тлумачення науковцями є суттєві відмінності. Воно лише частково відповідає традиційному для літературознавства дослідженню поетики мови твору, але в цілому спрямоване на процеси мовної репрезентації, які значною мірою мотивуються рівнем підсвідомості. Різноаспектне дослідження мовних картин світу активно здійснюється на сучасному етапі як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями (А. Вежбицька, Ж.А. Вардзелашвілі, І.О. Голубовська, О.С. Кубрякова, Г.Н. Скляревська, Л.Н. Чуриліна та ін.). У даній статті мовна картина художнього світу досліджується як дієвий чинник новаторства своєрідної романістики Є. Пашковського, важливий складник його постмодерної поетики. Автор літературного твору за такого підходу постає як творець мистецького дискурсу у всій складності його культурних, психологічних, соціальних, ідейних, художніх, етнічних тощо чинників. Метою статті є з'ясування механізмів створення мовної самобутності творів Є. Пашковського, прикметних рис авторської мовної особистості. При аналізі враховуються теоретичні категорії, запропоновані Ю.М. Карауловим, який розробив модель мовної особистості як об'єкта дослідження. Ця модель репрезентує ієрархію трьох рівнів: вербально-семантичного (асоціативно-семантичного), тезаурусного (лінгвокогнітивного) і мотиваційного (мотиваційно-прагматичного) [3,60-62].

На вербально-семантичному рівні як одиниці аналізу розглядаються окремі слова у комплексі граматико-парадигматичних, семантико-синтаксичних та асоціативних зв'язків. Дослідження даної інформації дозволяє скласти уявлення про емпіричний досвід, вербальну рефлексію письменника на ті чи інші явища, своєрідність його оцінно-експресивного інструментарію, мовний запас тощо.

На тезаурусному рівні базовими одиницями дослідження виступають узагальнені поняття, концепти, ідеї, дефініції, афоризми, крилаті вислови, прислів'я та приказки в їх автентичному та трансформованому автором вигляді. Аналіз цих одиниць дозволяє робити висновки про концептуальні схеми мислення письменника, масштабність і глибину його інтелектуального простору, ідейні пошуки, когнітивні пріоритети, джерела формування його мовної картини світу, особливості синтаксису тощо.

Аналіз одиниць мотиваційного рівня, який передбачає з'ясування комунікативно-прагматичних аспектів, пізнавальних та емоційних контекстів, діяльності, спрямованої на підтримання мовного консерватизму у творчості чи націленої на експеримент у царині жанрової поетики, розкриває самобутність

авторських підходів до творчого процесу, культурне тло, етнічні, національні та інші впливи, позаособистісні чинники тощо.

Комплексне дослідження одиниць усіх рівнів, які перебувають у взаємодії як інструмент втілення авторського задуму, дозволяє визначитись стосовно специфіки мовної індивідуальності письменника, її ключових та маргінальних понять, мотиваційної сфери творчої самореалізації. Зокрема, прояснюється питання і про домінування певного рівня у мовній особистості автора, що визначає його приналежність до певної школи.

Надзвичайна самобутність мови Є. Пашковського, проза якого нагадує "безперервний текст, де домінує зображення об'єктивного космосу, а не потоку свідомості" [1], вражає навіть майстрів слова. „Так, як пише Пашковський, ніхто ніколи не писав і не писатиме в найближчих сто років. Це неможливо. Це буквально вулкан. Тут – багатство слів, уміння уживати їх. Він витворює нові слова. Він поєднує слова в несподіваних зіставленнях. Іноді це обурює, іноді дивує, іноді захоплює", - написав П. Загребельний у передмові до роману Є. Пашковського „Щоденний жезл". Проте мова є повноцінним персонажем в усіх романах письменника: „Свято" (1989), „Вовча зоря" (1990), „Безодня" (1992), „Осінь для ангела" (1993) тощо. Попри те що „муки слова" знайомі будь-якому письменнику, П. Загребельний цілком правий щодо неповторності мовного експериментування Є. Пашковського. Загалом, ідея повернення художньому тексту елітарності, глибини, шляхетності на тлі панування смаків і цінностей масової культури, яка в літературній критиці асоціюється з постмодерною творчістю цього автора (Т. Гундорова), значною мірою реалізується через мовні механізми. Текст Є.Пашковського читається важко. Власне кажучи, він або повільно і прискіпливо декодується, або відкидається взагалі. Найперше, що кидається в очі, читаючи твори письменника, що слів з їх традиційною семантикою (найнижчий рівень аналізу) йому вистачає тільки тоді, коли він пише про щось добре, згадує рідних і близьких, атмосферу батьківської домівки, відтворює сільський побут в усьому різноманітті барв, звуків, запахів, тактильних відчуттів, які творять неповторну мозаїку сприйняття і переживань людини, котра живе природним життям, зайнята щоденними корисними справами, спілкується з односельцями й у серці носить мудру любов до самого процесу існування на землі. Попросту кажучи, "нормально" він пише тоді, коли йдеться про щось "нормальне", людське. Тоді доречно говорити про певну мовну норму, яка постає збалансованою щодо форми і змісту, не порушує словниковий академізм, засвідчує високий рівень освіти, фахові навички та уміння дидактично формувати інформаційний потік, транслювати важливі смисли, що втілюють багатий життєвий досвід. Коли ж його думка натикається на зло, у що б воно не маскувалось, мова негайно на нього реагує відмовою від згаданої унормованості. Вона своїми безмежними можливостями у створенні

якнайточніших смислів через фонетичний образ (*шмарксиське, гробадянська, фаршизм, політикал, падлітик, партійтутка, привидизація, євгроба, цвілізуватись, димографічна, гаманізм, держадмінісрація* тощо), суфікси (*скотинізм, благодюга, стипендійка, державка* тощо), префікси (*прифургонені*, *притарахтарений*, *піддемокративши, недовикуплений, дозмертвляє* тощо*)*, нетипову морфологічну форму (*літописніти*, *героїти, манікюрити, дебілія, набагачений, умнякаюча, заблукалість, геноцидство, тюремніючити* тощо), порушення граматичної чи стилістичної норми (*з'азартніти, звьоздолічность*, *співуни і співухи*, *легіонне ім'я мов сухий кізяк для історії, стало якнайсумніше жаль покидати, життя ніде вдихне* тощо), фразеологічної єдності (*писав серпнем, рабеї всіх країн з'єднались, несвобода сексуальних меншин* тощо), колоритний неологізм (*телеморг, банкірило, сучалізм, маньякобатько, всепідслухання, надантилюдина, щеневмерлити, інвалідокаліч* тощо), мовну алюзію (*культура на всеспаленнях дотепер і знову, віднині; вся влада смрадам*) тощо демонструє своє ставлення до „задекорованих денотатів". Ключове слово при цьому тяжіє до концептуальності: тягне за собою цілу низку інших, які ніби фіксують рамки цього зла, показуючи, що одне зло породжує інше, те, у свою чергу, ще інше, яке так само плодиться й розмножується аж поки автор свідомим зусиллям не зупинить цю ланцюгову реакцію новим словом – з іншим семантичним наповненням, ближчим до світла та Божественного задуму. Мова завжди точно відповідає предмету авторської рефлексії (персонажі як такі відсутні), власне, вона є частиною реальності, яка проявляє себе у даній частині твору: „ ...правда, є нєкоторі, діти з очінь порадошних, урядових і припрезидентських сємєй ... всі дєвочкі й мальчікі провєрєні" [5, 226]. Письменник демонструє тенденцію до ущільнення кількох семантичних значень у межах одного слова – у відповідності з особливістю „денотатів" (*депутякало, бедламент, крадіїна, злидокраїна, зникраїна, гавкологія, хрякономіка, хрюформа, смрадіо, рабонарод* тощо). Словотвір у нього може бути спрямований одразу в декілька площин: лінійно, через ряди однокорінних слів, й асоціативно, відсилаючи нас до словотвірної матриці, яка знаходиться не у площині семантики, а є найближчою за асоціативними ознаками: *демокракія, демоклятія, демокрадія, доздихратія, дармократія, давократія, вдавократія, дурикратія, тьмократія, блудократія; греболюція, чреволюція; чорнгробиль, чортзнобиль, чорнобилізм, комуноїди* тощо). Вплив через слово посилюється тим, що текст спрямовується одночасно на вухо, око, почуття завдяки використанню відповідних предикатів (*вихриплюючи з себе жах побоїщ*; *смерділо…запахом сатани; папка з розпушеними асигнаціями, криваво заплакані* тощо*)*. Особливу майстерність автор виявляє в оригінальних поєднаннях слів. Його оксиморони (*недоумкуваті переумки, у пазурах голубки*), метафори (*крокодилище добродійства*, *баракуди доброчестя, білібердальна реформа, свобода скотства* тощо)

розкривають авторську систему життєвих цінностей, моделей поведінки, емоційних реакцій тощо. Ці маркери особистості письменника постають системно і значною мірою декодують мотивацію вибору тієї чи іншої мовної одиниці. Афористичність мовлення Є. Пашковського має широкий емоційний контекст – від гіркої іронії та чорного гумору до безпристрасної констатації (*хто попавсь, той і хворий*; в лікарні *доконають маніями, перекинутими на здорового з лікарів; сифіліс, що прикинувся насморком,; історична правда слабша від інстинктивної; років, здармованих на виправлення горбатих перед могилами; та, що чигає на всіх; спецприюти для елітаріїв; вечір дозвілля та відпочинку ветеранів татаро-монгольського іга* тощо). У портретних характеристиках письменник ріже словом як досвідчений патологоанатом: „*свинопасного вигляду молодик із вухами, як старі магнітофонні бобіни і ротом, немов перископ, роззявленим на всеньку голову: весь його мішкуватий, ліричний вигляд, схилена до плеча головешка, ледача хода, порізаний зморшками, змучений думами про мистецтво лобешник, підказували: він що почує, те дослівно і верзе*” [5, 264]. В одному із своїх нечастих інтерв’ю Є.Пашковський зазначав: „Слово, на моє переконання, має здатність, найтоншу спроможність пробуджувати підсвідому і хрональну енергії в людині – і вдосконалювати, розробляючи їх, надможливості власне розумові, глибинні” [4]. То ж слово для нього є своєрідним ключем до інтелектуального досвіду людини і в такому розумінні свого функціонального призначення воно потребує філігранної обробки, бо, відкривши двері людської свідомості, можна отримати доступ до певного історичного часу, а через нього – до глибин народного досвіду, ідеї розкриття та утримання якого і має служити література, адже „тільки їй по силах осмислення великих уроків буття у різних площинах” [4]. Є. Пашковський в романі “Щоденний жезл” поділився роздумами про власні муки пошуків мистецького слова і страх, що “мова загине через відразу до зболеного й справжнього; мова збазарніє, бо зійде на торг вся пам'ять зжитого тутай в муках і безчесті” [5, 252]. Отже, робота зі словом, зміцнення його елітно формуючої функції для письменника мають важливе значення. Він поставив перед собою завдання - через відродження мови відродити справжню літературу на противагу реаліям сучасного споживацького постколоніального світу. Аналіз мовної картини світу, здійснений на матеріалі роману Є. Пашковського „Щоденний жезл”, дозволив реконструювати прикметні риси мовної особистості автора, з'ясувати його ставлення до певних реалій, розкрити механізми творчого інструментарію.

Творчість Є. Пашковського потребує подальшого літературознавчого дослідження, оскільки він – один з найцікавіших і найталановитіших письменників сучасності, який формує перспективу розвитку українського письменства на даному етапі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Алконост А.* Лаборатория прозы: размышления у «западной околицы» / Анна Алконост // Зеркало недели.- № 24 (193).-13-19 июня 1998; **2.** *Гумбольдт В. фон.* Избранные труды по языкознанию: Пер. с нем. – М.:ОАО ИГ «Прогресс», 2001. – 400 с.; **3.** *Караулов Ю.Н.* Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М.: Наука,1987. – 263 с.; **4.** *Островский И.* Евгений Пашковский: «В поисках последнего мамонта» / Игорь Островский. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.PHILKA.RU; **5.** *Пашковський Є.* Щоденний жезл / Євген Пашковський. – Київ: Генеза, 1999. – 471 с.

Нікітіна Ф.О. (Київ, Україна)

М.Я. Калинович і теорія слова

Стаття досліджує терію слова в розрізі наукових публікацій академіка М.Я. Калиновича.
Ключові слова: *слово, визначення, теорія.*

Статья исследует теорию слова в разрезе научных публикаций академика М.Я. Калиновича.
Ключевые слова: *слово, определение, теория.*

The article contains the investigation of the word-theory connected with the scientific publications of acad. M.J.Kalinowitch.
Key words: *word, definition, theory.*

Інтерес до теорії слова, тобто до його чіткого визначення як мовної одиниці з усіма можливими параметрами (різновиди граматичної форми слова, межі та обсяг його семантики та баг. Ін.), сягяє віків і тисячоліть, про що зокрема свідчать численні тлумачення біблійного λογος («спочатку було слово»), які й досі є об'єктом лігшвістичних, теологічних, філософських дискусій.

За останні десятиліття теорією слова займалися й саме як теорією (Розетті, костомаров, Верещагін та ін.) і в межах досліджень синтаксичної омонімії (американські та російські структуралісти); інтерес до цієї проблеми виникає й при розвязанні практичних, зокрема орфографічних завдань, таких, як правопис складних прикметників, утворених з двох основ – прислівникової та прикметникової: писати разом обидві частинини як одне слово, або через дефіс, або розрізняти як окремі слова.

Слідуючи за Шевченковою настановою «чужого навчатися, й свого не цуратися», варто переглянути, які надбання у вивченні теорії слова має українське мовознавство.

Серед загальномовознавчих проблем, які розглядав один із патріархів української лінгвістики М.Я. Калинович, не останнє місце посідала проблема вивчення та визначення слова. Їй було присвячено статтю